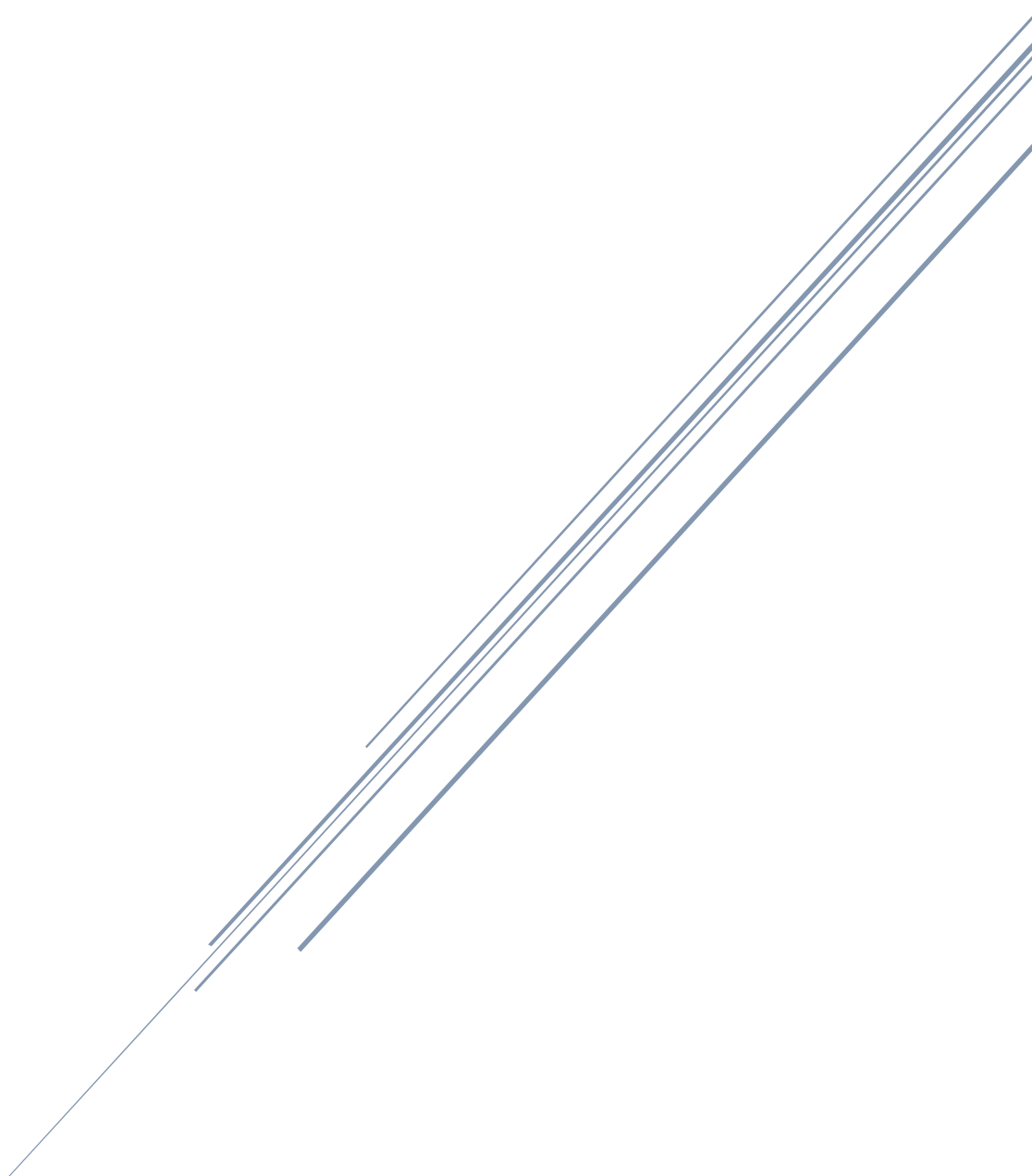

OD INTIMIZMA DO REIZMA

spremembe literarnega subjekta

Slovenska akademija znanosti in umetnosti in ZRC SAZU
Znanstveni posvet ob stoti obletnici rojstva
akademika Ivana Minattija ter dvajseti obletnici smrti
akademikov Janeza Menarta in Rudija Šeliga

Od intimizma do reizma: spremembe literarnega subjekta

Znanstveni posvet ob stoti obletnici rojstva akademika Ivana Minattija ter dvajseti obletnici smrti akademikov Janeza Menarta in Rudija Šeliga

Ljubljana, 1. oktober 2024

PROGRAM IN POVZETKI

ZRC SAZU
Inštitut za slovensko
literaturo in literarne vede

Prireditelj: Slovenska akademija znanosti in umetnosti in ZRC SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede

Uredil Marko Juvan

V Ljubljani, 2024

Kazalo

Od intimizma do reizma: spremembe literarnega subjekta	3
Program konference.....	4
Povzetki	5
O priimkih Minatti, Menart in Šeligo.....	5
Romantične lastnosti Minattijeve lirike	7
Kontrapunkt Minattijeve poezije	9
Subjekt, historični narativ in lirično obzorje v poeziji Ivana Minattija.....	10
Zmožnosti preseganja antropocentrizma v intimistični poetiki Ade Škerl in Ivana Minattija	12
Intima v javnosti: poezija Ade Škerl v <i>Obledelih pastelih</i>	14
Konflikt intimizma in reizma v »svinčenih letih«	16
»Anti-pesem je potiskan / (malo trd) klozet papir«: intimisti in modernisti v obdobju neoavantgarde	18
Antologija »57 pesmi od Murna do Hanžka«: vpis neoavantgarde v kanon modernega pesništva.....	20
Pripovedni subjekt v romanu <i>Triptih Agate Schwarzkobler</i> Rudija Šeliga	22
Pripovedni opus Rudija Šeliga: Nekaj naratoloških in drugih opažanj.....	24
Šeligovo magijsko performativno gledališče krutosti	26
Razvoj literarnega subjekta v pesniških zbirkah Saše Vegri.....	28
Intimizem in reizem v korpusu slovenskih modernističnih besedil (1964–1972): empirični pogled.....	30

Od intimizma do reizma: spremembe literarnega subjekta

Znanstveni posvet ob stoti obletnici rojstva akademika Ivana Minattija ter dvajseti obletnici smrti akademikov Janeza Menarta in Rudija Šeliga

Torek, 1. oktobra 2024, od 9.00 do 18.30, Velika dvorana SAZU, Novi trg 3, Ljubljana

Organizatorja: Slovenska akademija znanosti in umetnosti in ZRC SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede

Vodja posveta: Marko Juvan

Kanonična literarnozgodovinska pripoved o slovenski književnosti po drugi svetovni vojni predstavlja povezavo med dvema prelomoma: prvi prelom je zavrnitev socialističnega kolektivismu v imenu uveljavitve subjekta-posameznika, drugi pa zavrnitev subjekta-posameznika v imenu biti. Ta preloma, ki ju na eni strani najpogosteje predstavljajo *Pesmi štirih* (1953), generacijski nastop Cirila Zlobca, Toneta Pavčka, Janeza Menarta in Kajetana Koviča, na drugi strani pa kratki roman *Triptih Agate Schwarzkobler* (1968) Rudija Šeliga, uvajata zaporedni literarni smeri, ki ju je Taras Kermauner poimenoval intimizem in reizem. Ivan Minatti ob avtorjih *Pesmi štirih* velja za vodilnega predstavnika intimizma, Rudi Šeligo pa ob skupini OHO za vodilnega predstavnika reizma. Intimizem izhaja iz subjektivnega doživljajskega sveta posameznika in se navezuje na izročilo romantične literarne govornice 19. stoletja. Reizem, njegova antiteza, pa subjekt izbriše, da bi omogočil dojetje navzočnosti biti kot take, zlasti kakor se kaže prek predmetnosti. V nasprotju s postromantičnostjo intimizma je reizem dedič realizma 19. stoletja, predvsem njegovega deskripcionizma in, vsaj v Šeligovem vzorčnem novem romanu, tudi determinizma.

Namen posveta je preučiti preoblikovanja literarnega subjekta v slovenski književnosti v drugi polovici 20. stoletja med intimizmom in reizmom, s poudarkom na opusih Ivana Minattija, Janeza Menarta in Rudija Šeliga.

Program konference

08:30 – 09:00: Registracija udeležencev

09:00 – 09:30: Uvodni nagovori (predsednik SAZU, tajnik II. razreda, organizator)

09:30 – 11:00

Marko Snoj. *O priimkih Minatti, Menart in Šeligo*

Darja Pavlič. *Romantične lastnosti Minattijeve lirike*

Marija Stanonik. *Kontrapunkt Minattijeve poezije*

Diskusija

11:00 – 11:30: Odmor za kavo

11:30 – 13:00

Brane Senegačnik. *Subjekt, historični narativ in lirično obzorje v poeziji Ivana Minattija*

Branislava Vičar in Vesna Liponik. *Zmožnosti preseganja antropocentrizma v intimistični poetiki Ade Škerl in Ivana Minattija*

Vita Žerjal Pavlin. *Intima v javnosti: poezija Ade Škerl v Obledelih pastelih*

Diskusija

13:00 – 14:00: Odmor za kosilo

14:00 – 15:30

Boris A. Novak. *Konflikt intimizma in reizma v »svinčenih letih«*

Marijan Dovič. *»Anti-pesem je potiskan / (malo trd) klozet papir«: intimisti in modernisti v obdobju neoavantgarde*

Marko Juvan. *Antologija »57 pesmi od Murna do Hanžka«: vpis neoavantgarde v kanon modernega pesništva*

Diskusija

15:30 – 15:45: Odmor za kavo

15:45 – 17:15

Alojzija Zupan Sosič. *Pripovedni subjekt v romanu Triptih Agate Schwarzkobler Rudija Šeliga*

Alenka Koron. *Pripovedni opus Rudija Šeliga: Nekaj naratoloških in drugih opažanj*

Tomaž Toporišič. *Šeligovo magijsko performativno gledališče krutosti*

Diskusija

17:15 – 17:30: Odmor

17:30 – 18:30

Varja Balžalorsky Antić. *Razvoj literarnega subjekta v pesniških zbirkah Saše Vegri*

Andrejka Žejn in Mojca Šorli. *Intimizem in reizem v korpusu slovenskih modernističnih besedil (1964–1972): empirični pogled*

Diskusija in zaključek konference

O priimkih Minatti, Menart in Šeligo

Marko Snoj

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana

Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana

marko.snoj@zrc-sazu.si

Slovenci živimo na edinstvenem svetovnem stičišču romanskega, germanskega in slovanskega sveta. To stičišče odsevajo tudi priimki mož, katerih del se spominjamo danes.

Priimek *Minatti* je romanskega, italijanskega izvora, in sicer je v Italiji danes prisoten zlasti v Toskani (31 družin) in deželi Trentinsko - Zgornje Poadižje (23 družin). V italijanskih priimkih ima pripona *-i* patronimično funkcijo, podobno kot pri nas *-ič*. Prvi nosilec priimka *Minatti* je bil torej 'mali Minatto'. Rojstnega imena *Minatto* v Italiji danes ni več zaslediti, ohranja pa se v priimku *Minato*, ki ga ima 172 italijanskih družin, od teh 106 v Benečiji. Ime *Minatto* je hipokoristična tvorjenka imena *Mino*, to pa je hipokoristična krajšava imena *Giacomino*, hipokoristične manjšalnice svetniškega imena *Giàcomo*, po naše *Jakob*, ki je hebrejskega izvora, vendar etimološko nejasno.

Priimek *Menart* je germanskega, nemškega izvora. Skupaj z različico *Menard* je prevzet iz nemških različic *Menhart*, *Menhard*, ki sta se razvil iz *Meinhart*, ta pa iz vzdevka, ki je izvorno zloženska iz starovisokonemških besed *megin* v pomenu 'moč, sila, sposobnost, vrlina' in *harti*, ki pomeni 'trd, trden'. Ime je torej svojilna zloženska s prvotnim pomenom 'kdor ima trdno moč, vrlino' in vse, kar je med močjo in vrlino.

Priimek *Šeligo* etimološko sicer ni dokončno pojasnjen, a je – sodeč po tvorbi – slovanskega, slovenskega izvora. Njegovo žarišče je Savinjska regija, kjer je še danes najpogostejši. Ob njem se pojavlja tudi priimek *Šeliga*. Oba priimka se sicer redko pojavljata tudi v severnem delu Hrvaške. Dvojnost v izglasnem samoglasniku kaže na to, da je *Šeligo* po vsej verjetnosti prvotni zvalnik od *Šeliga*. Pripona *-iga* ima pri nas hipokoristično funkcijo. Najdemo jo npr. v priimku *Juriga*, *Taciga*, *Beliga*, prvotno morda s slabšalno konotacijo, kakor v občnih imenih *bajtíga*, *potepíga*. Korenski morfem *šel-* je bolj zagonetan, saj se v slovanskem

imenskem gradivu sicer ne pojavlja. Morda je nastal po napačnem branju predgajičnega zapisa *Sheligo*, ki ga je mogoče brati z vzglasnim š- ali ž-. Če je domneva o prvotnem vzglasnem ž- pravilna, je v korenskem delu izhodiščnega imena *Želigo* mogoče videti hipokoristično skrajšavo slovanskih osebnih imen *Želislav*, *Želimir*, *Želimysl*, *Želibor*, ki so ohranjena pri drugih Slovanih, pri nas pa v mnogih priimkih, kot npr. *Žele* in *Želje*, ki sta izvorno zvalnika od *Žel* oz. *Želj*, in *Želko*, *Željko*, v katerih je značilna hipokoristična pripona *-ko* nadomestila izgubljeni drugi člen *-slav*, *-mir* ipd.

Marko Snoj (1959–), redni član SAZU, je študiral v Ljubljani (1978–1989) in Regensburgu (1991–92, 1994). Posveča se predvsem slovenski in slovanski etimologiji, zgodovinski in primerjalni slovnici indoevropskih jezikov s poudarkom na baltoslovanskih. V letih 1981 do 2007 je sodeloval pri dokončanju Bezlajevega *Etimološkega slovarja slovenskega jezika*, ob ali po tem pa napisal še poljudnoznanstveni *Slovenski etimološki slovar* (1997, 2003, 2016), *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen* (2009), *Slovar jezika Janeza Svetokriškega* (2006), *Slovar Pohlinovega jezika* (2020) in *Imena slovenskih psov* (2023). V mladih letih je napisal še *Kratko albansko slovnico* (1991) in *Rückläufiges Wörterbuch der albanischen Sprache*. Na ljubljanski Filozofski fakulteti je redni profesor za indoevropsko primerjalno jezikoslovje, na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, kjer je bil deset let in osem mesecev predstojnik, pa znanstveni svetnik. Leta 2015 je bil izvoljen za izrednega, 2021 pa za rednega člana SAZU. Od leta 2023 je njen podpredsednik za humanistiko, družboslovje in umetnosti.

Romantične lastnosti Minattijeve lirike

Darja Pavlič

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za slovenistiko

darja.pavlic@ff.uni-lj.si

Intimistično poezijo, kakršno je pisal Ivan Minatti, lahko povežemo s tradicijo osebnoizpovedne lirike, ki jo je v evropskem merilu uveljavila predromantika, teoretično utemeljitev pa je dobila z romantiko. V njej se pogosto pojavlja prvoosebni govorec ali lirski subjekt, ki ga večina bralcev enači z avtorjem.

Lirsko pesem lahko definiramo kot sredstvo za samoizražanje ali samokonstruiranje govorca pesmi, toda taka definicija je možna šele, odkar poznamo koncept fiktivnega govorca, ki ga v slovenščini običajno imenujemo lirski subjekt. Na nemškem govornem področju je v rabi izraz lirski jaz, *lyrisches Ich*, ki ga je leta 1910 uvedla Margarete Susman, medtem ko v angleščini tradicionalno uporabljajo oznako govorec, *speaker*. Romantične definicije lirike ne poznajo koncepta lirskega subjekta. Charles Batteaux je v svoji knjigi o lepih umetnostih (*Lepe umetnosti, reducirane na en sam princip*, 1746) prvi izoblikoval sistem, v katerega je vključil tudi liriko. Definiral jo je kot posnemanje občutij, medtem ko epika in dramatika posnemata dejanja. Friedrich Schlegel je liriko, epiko in dramatiko določal iz razmera do objektivnega in subjektivnega sveta; po njegovem mnenju je lirski forma v nasprotju z epiko in dramo zgolj subjektivna. To opredelitev sta prevzela A. W. Schlegel in Schelling, medtem ko je idejo, da se v lirski pesmi izraža njen avtor, razvil Hegel. V svoji *Estetiki* je filozofsko in poetološko opredelitev literarnih vrst izpeljal iz binarne dvojice subjekt – objekt. Epika je zanj objektivna vrsta, usmerjena na celoto zunanjih pojavov; lirika je subjektivna, njen predmet je notranji svet občutij; drama povezuje objektivno in subjektivno stran v novo celoto. Središče lirске poezije in njena prava vsebina je konkretni pesniški subjekt, tj. pesnik.

O navezanosti lirike intimizma na romantiko lahko govorimo ne samo zaradi njenega osebnoizpovednega značaja, ampak tudi zaradi podobnosti na ravni tem, motivov in pesniških postopkov. Tako kot romantični subjekt je tudi lirski subjekt v intimistični poeziji v razkolu s svetom. Svojih idealov ne more uresničiti, ker mu svet tega ne dovoli, zato trpi. Skrajna oblika poraza je smrt. Po Renèju Welleku je ena od osnovnih značilnosti romantike poseben odnos

do narave, ki jo romantiki doživljajo kot živo silo, v njej odkrivajo prisotnost Boga, želijo premagati razkol med človekom in naravo ipd. Natančno branje Minattijevih pesmi bo pokazalo, da je v nekaterih njegovih pesmih razpoloženje lirskega subjekta v nasprotju z razpoloženjem narave, v drugih se lirski subjekt zateka v naravo, tako kot romantiki (pred njimi pa že predromantiki) pa je uporabljal tudi princip projiciranja čustev v naravo.

Darja Pavlič je izredna profesorica na Filozofski fakulteti v Ljubljani, kjer poučuje slovensko poezijo in sodobno kratko prozo. Med letoma 2003 in 2015 je bila urednica slovenske znanstvene revije *Primerjalna književnost*. Objavila je znanstveno monografijo z naslovom *Funkcije podobe v poeziji K. Koviča, D. Zajca in G. Strniše* in vrsto razprav v različnih revijah in monografijah. Njeno raziskovalno delo se osredotoča predvsem na sodobno liriko, literarno retoriko in narativnost.

Kontrapunkt Minattijeve poezije

Marija Stanonik

Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana

marija.stanonik@siol.com

Izhodišče mojega referata je konkretno območje (stičišče Primorske in Gorenjske), v katerem je nastajala Minattijeva partizanska poezija, ki je od vsega začetka kljub pričakovani kolektivni pragmatičnosti ohranjala elegično individualnost.

Konec druge svetovne vojne je ni odpravil, temveč intimno melanholičnost Minattijevega lirskega subjekta v nekaterih primerih prignal celo do izrecne družbene kritičnosti. V tej točki sta si blizu z Janezom Menartom. Kljub kontrastni avtorski fiziognomiji in poetiki medbesedilno trčita skupaj z motivom 'kamna'.

Menartovi *Časopisni stih* utegnejo biti kvalificirana izpeljava bogate medvojne ilegalne publicistične dejavnosti, medtem ko se Ivan Minatti vrača v tisti čas z motiviko breze kot daljni odmev na polemiko o njej v kulturni politiki znotraj NOB in revolucije. Po drugi strani preseneča z nekaterimi motivi, kot da so iz Hude jame ali napovedujejo njeno odkritje.

Marija Stanonik, redna članica SAZU, je magistrica etnologije, doktorica literarnih ved in doktorica teologije, redna profesorica slovenske književnosti. Od 1974 do 2012 je bila zaposlena na Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU, slovstveno folkloristko pa je predavala na filozofskih fakultetah v Ljubljani in Mariboru in kot gostja na Poljskem, Hrvaškem in v Avstriji. Kot utemeljiteljica slovstvene folkloristike je avtorica nad tisoč teoretičnih in empiričnih člankov, razprav in monografij. Z lastnim terenskim in arhivskim delom ter ob pomoči študentov je arhiv slovenske slovstvene folklorike na ISN obogatila z nad 50.000 enotami. Zasnovala je in ureja knjižno zbirko *Glasovi*, v katerih je doslej v 59 knjigah izšlo nad 23.000 slovenskih folklornih in drugih pripovedi. V klasifikaciji besedne umetnosti je za ubesedovanje v vmesnem polju med slovstveno folkloro in literaturo uvedla pojem literarjenja, sicer pa se praviloma podaja na nekanonizirana področja slovenske literature, med njimi sta duhovna in narečna; v želji po slovenski spravi je veliko vložila v zbiranje in analizo slovenskega pesnjenja iz druge svetovne vojne.

Subjekt, historični narativ in lirično obzorje v poeziji Ivana Minattija

Brane Senegačnik

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za klasično filologijo

Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana

Branko.Senegacnik@ff.uni-lj.si

Poezija Ivana Minattija tradicionalno ni vabila h globljemu poetološkemu razmisleku. V prvinski liriki, za katere paradigmatičnega predstavnika velja, literarnovedna in kritična refleksija pogosto vidi konceptualno, idejno in formalno manj kompleksno in zato tudi manj zanimivo poezijo, ki je v osnovi zvedljiva na romantično matrico nasprotja med lepo dušo in nelepo resničnost. Po drugi strani pa je Minatti nesporno zasidran v literarni zavesti: vseskozi je bil deležen pozornosti (akademske) literarne zgodovine, postal in ostal je antološki in šolski avtor, predvsem pa pesnik, ki ga je bral in ga bere širok in raznovrsten sloj bralcev literature. Vsak etabliran kulturni položaj ima seveda socialno zaledje, to tem bolj velja za politično kontrolirane in ideološko homogenizirane družbe, kakršna je bila slovenska v drugi polovici 20. stoletja. Vendar je Minattijeva različica romantične matrice, ki se je oprijela oznaka intimizem, ostala živa in priljubljena ne glede na radikalne politične in estetske oziroma poetološke prelome. Je vzrok temu inercija romantičnega narativa ali antropološka relevantnost lirične govornice? Je Minattijeva poezija priljubljena, ker romantični vzorec razumevanja človeka (vsaj pri manj kritičnem bralstvu) še ni izgubil privlačnosti in se je kljub domnevni preseženosti romantičnega narativa ohranila kot žlahten prežitek minule dobe ali kot nekakšen šarmanten anahronizem? Lahko morda navdihuje ekopoetike? Ali pa bi bilo bolj smiselno ob njej premisliti, če je zares ustrezno interpretirati poezijo, še posebej lirično, izključno v okvirih (historičnih) narativov? Bi bilo morda plodno iskati razlago za privlačnost te poezije, ki jo zaznamuje »posebna razdalja do agresivnega razmerja do sveta, umetnosti in jezika« (B. Paternu) v posebnem ontološkem ustroju lirične govornice, ki predpostavlja tudi specifično antropološko obzorje? Ali torej »prvinski liriki pripadajo prvine, ki so stalne in se ne postarajo« (A. Zorn)? Če odgovorimo pozitivno, to še ne pomeni, da je lirična poezija nezgodovinska: obzorje lirične antropologije je transhistorično, ne pa izvenčasno, kar pomeni, da ne le presega zgodovino, temveč jo tudi zaobsega, saj je le-ta njegov integralni del. To je

lepo razvidno iz Minattijeve poezije, ki sicer nikakor ni radikalno modern(ističn)a, a tudi ni radikalno tradicionalna, kot je v formalnem pogledu npr. Menartova. To so seveda vprašanja, ki presegajo Minattijev opus in imajo širše, celo najširše poetološke implikacije, zadevajo pa tudi miselno obzorje kulture v celoti. Vprašanje, ali je poetika rezultat vsakokratnega historičnega narativa, je namreč v jedru vprašanje o dometu veljavnosti historicističnega mišljenja in ontologije, ki implicira tradicionalne teoretične zagate historicizma, nikakor pa to ni zgolj »akademsko«, teoretično vprašanje. Prevladujoče kulturne (tako umetniške kot kritiške in interpretativne) prakse kažejo, da to – temeljno – vprašanje izginja z obzorja. Tem bolj zanimivo in dragoceno se zdi, da ga s svojo vztrajno »mehko« navzočnostjo in neangažirano držo povsem implicitno, a vendar radikalno zastavlja lirična poezija Ivana Minattija.

Brane Senegačnik, izredni član SAZU, je doktoriral je iz klasične filologije na filozofski fakulteti v Ljubljani, kjer je tudi zaposlen. Glavno področje njegovega znanstvenega raziskovanja je grška tragedija. Ukvarja se tudi z recepcijo antične poezije v sodobnem času in ontologijo poezije. Doslej je izdal sedem pesniških zbirk in objavil štiri knjige esejev o duhovnih problemih sodobne slovenske kulture in o poglobitnih literarnoteoretičnih in poetoloških vprašanjih lirike (*Paralipomena poetica*, Ljubljana 2004; *Smrt lirike ?*, Ljubljana 2015; *Dežela, ki je ni na zemljevidu*, Ljubljana 2019). Njegova besedila so uglasbili nekateri najvidnejši predstavniki različnih generacij slovenskih skladateljev (Lojze Lebič, Igor Štuhec, Damijan Močnik). Izdal je tudi več knjig prevodov iz grške, rimske, renesančne in romantične književnosti, opremljenih s komentarji in spremnimi študijami (Ajshil, Sofokles, Evripides, Epiktet, Pindar, Giovanni Pico della Mirandola, Vittoria Colonna, antologija nemške romantične poezije). Za prevod Senekovega Ojdipa je leta 2012 prejel Sovretovo nagrado, za zbirko *Pogovori z nikomer* pa nagrado Prešernovega sklada za leto 2021. Pavletu Raku je bila za srbski prevod njegove antologije z naslovom *Tišina i druge pesme* podeljena nagrada Miloša N. Đurića (najboljši prevod poezije v srbski jezik 2018). Dejaven je tudi kot publicist in književni urednik. Bil je zadnji glavni urednik *Nove revije*.

Zmožnosti preseganja antropocentrizma v intimistični poetiki Ade Škerl in Ivana Minattija

Branislava Vičar

Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru, Oddelek za slovanske jezike in književnosti

branislava.vicar@um.si

Vesna Liponik

ZRC SAZU, Filozofski inštitut in Podiplomska šola ZRC SAZU, Ljubljana

vesna.liponik@zrc-sazu.si

Pojmovanje sveta, ki ga imenujemo narava ali okolje, v poetiki Ade Škerl in Ivana Minattija v marsikateri potezi sledi tradiciji pojmovanja narave in uporabe njenega imaginarija v romantični poeziji in v tem smislu izkazuje navezavo intimizma na romantično tradicijo. V pesmih Škerl in Minattija se tako narava na eni strani pojavlja bodisi kot ozadje pesniškega razmisleka – torej kot vir za oblikovanje pesniškega sveta izrazito antropocentrično naravnane pesemskega subjekta – bodisi kot privilegirano idealizirano pesniško pribežališče oz. vstop v izkušnjo ekosublimnega (npr. *V gozdu* Ade Škerl ali *Šel bom* Ivana Minattija). Identifikacija pesemskega subjekta z nečloveškimi entitetami (npr. v Minattijevi *Jaz sem drevo*) omogoča projekcijo osebnih občutij v subjektivno partikularizirano in objektivno posplošeno naravo. Na drugi strani pa posamezni verzi ali celotne pesmi artikulirajo samobitnost določene nečloveške entitete, npr. specifičnega drevesa (*Rekvjem za drevo* Ade Škerl), skale (*Korintski prekop* Ade Škerl) ali ptice (*Golob* ali *Slišiš? Kos poje* Ivana Minattija). Prav v vzpostavitvi zavesti o konkretnosti in celovitosti posamezne entitete, ki presega njene simbolne in metaforične upodobitve, lahko prepoznamo možnosti vzpostavitve neantropocentričnega odnosa do narave in oblikovanja radikalno drugačnega (pesemskega) sveta.

Branislava Vičar je izredna profesorica za slovenski jezik na Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Mariboru. Raziskovalno deluje na področjih kritične diskurzivne analize, kritičnih animalističnih študij in sociolingvistike. V svojih delih se

ukvarja z razmerjem med diskurzom in družbenimi procesi, družbenimi strukturami in družbeno spremembo. Njene nedavne objave vključujejo razprave o kvir jezikoslovju, nacionalističnem diskurzu, refleksijah antropocentrizma in pojmovanjih živalskih subjektivitet. Je članica Komisije za enake možnosti na področju znanosti pri Ministrstvu za visoko šolstvo, znanost in inovacije.

Vesna Liponik je mlada raziskovalka na Filozofskem inštitutu ZRC SAZU in doktorska študentka na Podiplomski šoli ZRC SAZU. Doktorat piše pod mentorstvom dr. Marine Gržinić Mauhler. Zaključila je študij primerjalne književnosti in literarne teorije ter slovenistike na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Za svoje magistrsko delo *Antropomorfizacija: kritična analiza (ne)tropa* je prejela fakultetno Nahtigalovo nagrado za najboljša zaključna dela. Do sedaj je izdala dve pesniški zbirki *Roko razje* (2019, Škuc-Lambda) in *Jabk* (2023, Škuc-Lambda). Zanimajo jo premene konceptov človeškosti in živalskosti v sodobni filozofiji, estetiki in stilistiki.

Intima v javnosti: poezija Ade Škerl v *Obledelih pastelih*

Vita Žerjal Pavlin

Srednja šola za oblikovanje in fotografijo Ljubljana

Raziskovalni center za humanistiko Univerze v Novi Gorici

vita.zerjal.pavlin@ssof.si

Vstop mlade pesnice Ade Škerl v javnost konec štirideset let dvajsetega stoletja je bil že pred izidom njenega prvenca *Senca v srcu* leta 1950 z letnico 1949, še bolj pa po njem zelo odmeven: po eni strani z naklonjeno recepcijo njene poudarjeno subjektivne, ljubezenske poezije, nasprotne aktualni družbeno-kolektivistični, in po drugi strani s silovitim politično-ideološkim odporom do nje. Povsem drugače, brez večje pozornosti in dobrega sprejema je ostala njena druga zbirka *Obledeli pasteli*, ki je izšla šele sredi šestdesetih let (1965) in v kateri je pesnica v nasprotju s sočasno modernistično-neoavantgardno poetiko ohranila tradicionalno formo, hkrati pa se je, drugače kot prevladuje v prvi zbirki, večinoma izognila na videz neposrednemu izražanju intimnosti prvoosebne lirske junakinje, ki bi jo bilo možno zlahka povezati z eksplicitno avtorico, ter se ob ljubezensko-erotični temi odprla tudi drugim temam, predvsem bivanjsko-refleksivni. Večje zanimanje za pesnico je šele leta 1992 izzvala tretja, delno retrospektivna zbirka *Temna tišina*, predvsem pa izid zbranih pesmi *Speči metulji* leta 2019. Ta z objavo dodatnih sto pesmi iz avtoričine zapuščine ter natančno bio- in bibliografijo omogoča celovitejši pogled na pesničino ustvarjanje. Še dodatno ga spodbuja v spremno študijo Tanje Petrič vključena ugotovitev Braneta Mozetiča o pesničinem skoraj štiridesetletnem osebnem življenju z žensko in njegova teza, da je prav prikrivanje lezbičnosti pesnico vodilo k avtocenzuri ter različnim oblikam kodiranja in šifriranja nekaterih pesemskih besedil. V prispevku obravnavam zbirko *Obledeli pasteli* z vidika sprememb subjektov izjavljanja predvsem intimne, ljubezenske tematike, vključno z možnostjo prikrivanja lezbične teme, kar povezujem z avtoričinimi negativnimi izkušnjami ob javnih diskvalifikacijah, ki jih je bila deležna zaradi tematizacije intime v prvi zbirki.

Vita Žerjal Pavlin je doktorica znanosti, profesorica slovenščine na Srednji šoli za oblikovanje in fotografijo Ljubljana, dopolnilno pa je zaposlena tudi v Raziskovalnem centru za humanistiko

Univerze v Novi Gorici. Ukvarja se s preučevanjem slovenske poezije, predvsem lirskih ciklov. Leta 2008 je izšla njena monografija *Lirski cikel v slovenski poeziji 19. in 20. stoletja* (ZRC SAZU, Ljubljana). Posebno pozornost namenja slovenskim pesnicam od 19. stoletja dalje, o čemer pričajo njene razprave o pesemskih ciklih Josipine Turnograjske, Luize Pesjak, Pavline Pajk, Ljudmile Poljanec, Vide Jeraj, Vide Taufer, Lili Novy in Ljubke Šorli ter njen prispevek v monografiji *Slovenka: prvi ženski časopis* (2017) o Slovenkinih pesnicah. Objavila je tudi štiri pesniške zbirke.

Konflikt intimizma in reizma v »svinčenih letih«

Boris A. Novak

Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana

boris-a.novak@guest.arnes.si

Ne more biti nobenega dvoma, da sta tako intimizem kot reizem ob času svojega nastanka učinkovala avtentično, sveže, pogumno in osvobajajoče. Intimistična lirika se je uprla kolektivizmu družbenih vrednot po drugi svetovni vojni, v času vladavine trde roke in ene same Resnice, največja zasluga te poetike pa je bila vrnitev pesniškega glasu k individualni eksistencialni izkušnji. Reizem je ena izmed najbolj radikalnih poetoloških drž avangardistične poezije od 60-ih let dalje, z ambicioznim namenom zrušiti temeljne postulate tradicionalnega »humanizma« kot vrednostnega sistema vladavine človeka nad naravo, kar se je udejanjalo tudi in predvsem kot kritika in zavračanje mimetične estetike, ki je vladala v zahodni civilizaciji od Platona in Aristotela naprej in po kateri je umetnost zrcalna podoba stvarnosti.

Literarnozgodovinsko naštevanje zaslug intimizma in reizma *ob svojem času* pa zabriše dejstvo, da je od srede 60-ih do začetka 80-ih let divjala prava pravcata vojna med tema dvema poetikama. Intimizem v tem času ni več izžareval avtentičnosti, svežine in simbolno zakrinkane družbene kritičnosti svojih začetkov, ampak se je v veliki meri sprevrgel v izpraznjeno retoriko ter je ubogljivo služil tedaj vladajoči politiki kot sestavni del uradne estetike. Referent, ki je v tem obdobju začel svojo pesniško pot ter je pripadal tretjemu valu slovenske pesniške neoavangarde in prvemu valu postmodernizma, bo tedanje konflikte med intimizmom in reizmom osvetlil na podlagi lastnih izkušenj in spominov.

Boris A. Novak, izredni član SAZU, je pesnik, dramatik, esejist, prevajalec, mladinski pisatelj in univerzitetni profesor. Rodil se je l. 1953 v Beogradu, kjer je preživel otroštvo. Predaval je primerjalno književnost in literarno teorijo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Organiziral je humanitarno pomoč za begunce iz nekdanje Jugoslavije in pisatelje iz obleganega Sarajeva. L. 2002 je bil izvoljen za podpredsednika Mednarodnega PEN-a. Objavil je 100 knjig, med njimi 30 prevedenih v tuje jezike. Po prvencu *Stihožitje* (1977) je napisal še številne pesniške zbirke, med njimi *Hči spomina*, *1001 stih*, *Kronanje*, *Mojster nespečnosti*,

Alba, Obredi slovesa, MOM: Mala Osebna Mitologija, Svoboda je glagol, gledališke igre (tragedija *Kassandra*), pesmi, lutkovne in radijske igre za otroke. Priljubljene so njegove pesmarice pesniških oblik *Oblike sveta* (1991), *Oblike srca* (1997) in *Oblike duha* (MK, 2016). Novakov opus magnum je ep *Vrata nepovrata* (*Zemljevidi domotožja, Čas očetov* in *Bivališča duš*, Goga, 2014-17). Prevaja poezijo iz desetih jezikov. V sodelovanju z Michaelom Bigginsom je prevedel odlomke svojega epa v angleščino (*The Doors of No Return: Fragments of an Epic*, Goga, 2022). Prejel je številne nagrade, med drugim Prešernovo nagrado za življenjsko delo l. 2018. Je zaslužni profesor Univerze v Ljubljani, izredni član SAZU, dopisni član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HAZU) in francoske pesniške akademije *Mallarmé* ter tuji član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine (ANUBiH).

»Anti-pesem je potiskan / (malo trd) klozet papir«: intimisti in modernisti v obdobju neoavantgarde

Marijan Dović

ZRC SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, Ljubljana

marijan.dovic@zrc-sazu.si

Janez Menart, eden izmed najvidnejših predstavnikov intimizma, pesniške smeri, ki se je v delnem navzkrižju s smernicami komunistične oblasti uveljavila v slovenski poeziji petdesetih let 20. stoletja, je leta 1970, ko so neoavantgardna gibanja pri nas doživljala vrhunec, v *Sodobnosti* objavil verzificirano satiro »Antisong v stilu straniščne poezije«. V njej je smešil sodobno neoavantgardno (anti)umetnost, njene protagoniste – od pesnikov, slikarjev, kiparjev in filmarjev do kritikov – pa je humorno karikiral kot prevarante, šarlatane in pretkance-posrance, ki jim stil »nočna je posoda, / a vsebina, kar je not«. Menartova satira je po eni strani intimen refleks pesnika tradicionalista na kreativni izbruh mladih ustvarjalcev, ki so od srede šestdesetih let v *Tribuni*, *Katalogu* in v okviru skupine OHO na široko odprli vrata ultramodernističnim umetniškim praksam in smerem, med katerimi sta bili za slovenski prostor najbolj značilni »reizem« in »ludizem«. Obenem je Menartovo intervencijo treba razumeti v širšem kontekstu konfrontacije etablirane slovenske kulture in politike z novo umetnostjo, ki se je razplamtela že dve leti prej, ko je 8. novembra leta 1968 v časopisu *Delo* izšla izjava dvanajstih uveljavljenih »kulturnih delavcev« z naslovom »Demokracija da – razkroj ne!«. Protestna izjava, ki jo je sprožil izid »reističnega« *Kataloga* (1968), je v žarišče postavila predvsem tri konkretne osebe: pesnika in performerja Vojina Kovača – Chubbyja (zaradi »reističnih« opisov preservativov), pesnika Iva Svetino (zaradi pesnitve »Slovenska apokalipsa«) in Dimitrija Rupla, urednika študentske revije *Tribuna*, ki je novi umetnosti ponujala institucionalno oporišče. Spopad med »mladimi« in »starimi« – s strani slednjih pogosto uokvirjen v (retorično) vprašanje, zakaj neki naj bi delavski razred s subvencijami podpiral takšno umetnost – je široko odmeval v slovenskem (in deloma celo v jugoslovanskem) javnem prostoru od republiške skupščine in komunistične partije do mladinskih in borčevskih združenj. V prispevku si bomo ogledali nekaj ključnih momentov v tem konfliktu, pri čemer bomo posebej pozorni na njihova družbena ozadja – od Šalamunove »Dume 1964«, ki je

pesniku nakopala krajšo zaporno kazen, do vse večjih zaostritev po revolucionarnem letu 1968, ko je neoavantgarda v slovenski umetnosti za nekaj časa malodane postala mainstream, a je zbujala tudi hud odpor in polemike.

Marijan Dovič je višji znanstveni sodelavec in izredni profesor na Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, predava pa tudi na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani in Fakulteti za humanistiko Univerze v Novi Gorici. Objavil je monografije *Systemske in empirične obravnave literature* (2004), *Slovenski pisatelj* (2007), *Mož z bombami* (2009), *Prešeren po Prešernu* (2017) in *National Poets, Cultural Saints: Canonization and Commemorative Cults of Writers in Europe* (z J. K. Helgasonom, 2017). Uredil je vrsto domačih in mednarodnih znanstvenih publikacij (o posameznih avtorjih, literaturi in cenzuri, založništvu, zgodovini knjige, prostorskem obratu v literarnih vedah ter literaturi in glasbi). Njegove osrednje objave obravnavajo literaturo romantike, evropski kulturni nacionalizem, nacionalne pesnike in kulturne svetnike, avantgardna gibanja prve polovice 20. stoletja, literarni kanon, sistemsko teorijo in teorijo avtorstva. Je glavni urednik znanstvene revije *Primerjalna književnost* (2016–) in član uredniškega sveta zbirke *Studia litteraria* (2018–). Kot sourednik knjige *Great Immortality: Studies on European Cultural Sainthood* (z J. K. Helgasonom, 2019) je leta 2021 dobil evropsko komparativistično nagrado ESCL Excellence Award for Collaborative Research.

Antologija »57 pesmi od Murna do Hanžka«: vpis neoavantgarde v kanon modernega pesništva

Marko Juvan

ZRC SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, Ljubljana

Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana

marko.juvan@zrc-sazu.si

Antologije so dejavnik in rezultat kanonizacije; poznejše antologije pogosto reproducirajo ali variirajo izbire svojih predhodnic. Sleherna antologija zakoliči partikularni izbor avtorjev in besedil, ki jih njen sestavljaivec vzpostavi kot zglede za svoje konstrukte občosti (denimo književnosti naroda ali sveta, zvrsti, obdobja, tematike). Toda antologija, ki preseje preteklost, da bi jo upodobila, je vselej že pripoved v službi samorazumevanja sedanjosti. Posebej kadar jo uredi pisatelj, pisateljica, nastopi kot referenčni okvir, s katerim se ta umesti v sodobno literarno polje.

Antologija *57 pesmi od Murna do Hanžka*, ki sta jo v zbirki Znamenja, instituciji slovenskega modernizma, leta 1970 natisnila pesnik Tomaž Šalamun in likovni teoretik Tomaž Brejc, oba povezana s skupino OHO, se vpisuje v niz antologij, ki so za domačo in mednarodno javnost oblikovale kanon modernega slovenskega pesništva – od *Slovenske sodobne lirike* Antona Vodnika (1933) prek Paternujeve *Slovenske lirike 1945–1965* (1967) do *La poésie slovène contemporaine* (1972) Ceneta Vipotnika, Draga Šege in Jožeta Kastelica. *57 pesmi od Murna do Hanžka* – njen naslov evocira zgodovinsko širši proces, ki določa prehod od intimizma do reizma – je poskus prikazati modernizem generacije, ki se je uveljavljala v šestdesetih letih, kot najnovejšo in legitimno fazo v razvoju slovenskega modernega pesništva. V ta namen modernizem v dobi, ko na Slovensko prodre strukturalistična teorija, navežeta na dela, ki jih predstavita kot predhodnike reistov, te pa kot nadaljevalce tradicije modernosti. Njuna antologija se sklada z opredelitvami in antološkimi zgledi zahodne poezije v Friedrichovi *Strukturi moderne lirike* (v srbohrvaščino je bila prevedena 1969, v slovenščino pa 1972): dehumanizacija, prazna transcendenca, deformacija, jezikovna magija ipd.

V prispevku se bom posvetil vprašanju, kako in koliko sta Brejc in Šalamun z antologijo prispevala h kanonizaciji svoje generacije in h graditvi drugačnega modernističnega kanona. Objava antologije je – v luči Bourdieuejevih analiz francoske moderne književnosti – poskus, da bi se novonastali neoavantgardni, reistični tok močnejše pozicioniral v slovenskem literarnem polju v razmerju do etabliranih nosilcev kulturnega kapitala in dosegel svojo konsekracijo. S prečiščenostjo izbora, z odpovedjo komentarju ali paratekstu – pozornost bralstva se mora usmeriti v besedila sama, brez posredništva metajezika – njuna antologija izpostavlja poezijo kot poezijo, tj. avtonomno označevalno

prakso. Gre za pisanje onkraj t. i. prešernovske strukture, ki jo je skoraj sočasno kritično konceptualiziral Dušan Pirjevec. V primerjavi s sočasnimi francoskimi modernističnimi pisci in teoretiki, ki so meščanskemu kanonu zoperstavili svoj protikanon (Sade, Nerval, Lautréamont, Rimbaud itn.), slovenska modernista vendarle nista bila tako radikalna.

Marko Juvan (1960), izredni član SAZU, je znanstveni svetnik na Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU ter profesor slovenske književnosti na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Od 1986 je delal na ljubljanski slovenistiki (kot asistent in docent), po 1996 pa na literarnem inštitutu ZRC SAZU preučuje medbesedilnost, slovensko in evropsko romantiko, modernizem, teorijo diskurza in žanrov, literarno geografijo ter svetovni literarni sistem, medtem ko na Filozofski fakulteti predava literarno teorijo. Deluje v organih domačih in mednarodnih literarnovednih združenj, je član uredništev več mednarodnih znanstvenih revij ter član Academia Europaea. Njegove novejšje monografije so *History and poetics of intertextuality* (2008), *Literary Studies in Reconstruction* (2011), *Prešernovska struktura in svetovni literarni sistem* (2012), *Prostori slovenske književnosti* (ur., 2016), *Hibridni žanri* (2017), *Wording a Peripheral Literature* (2019), *Med majem '68 in novembrom '89: transformacije sveta, literature in teorije* (ur., 2021) in *Zadnja sezona modernizma in maj '68* (2023).

Pripovedni subjekt v romanu *Triptih Agate Schwarzkobler* Rudija Šeliga

Alojzija Zupan Sosič

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za slovenistiko

Alojzija.ZupanSosic@ff.uni-lj.si

Rudi Šeligo (1935–2004) je uvedel novosti že v romaneskni prvenec *Stolp* (1966), ki so se v romanu *Triptih Agate Schwarzkobler* (1968) izbrusile v pomembne kategorije. Med njimi je prelomna desubjektivizacija subjekta, izpeljana z modernistično govorico (fenomenološkega) deskriptivizma. Tako prevladujoči ubeseditveni način – opis – modificira pripoved in dialog v poročilo o dogajanju in stanju; z različnimi tehnikami potujitve se nedvomno uvršča v t. i. reizem. Posredništvo v pripovedi ni kar samodejno podeljeno pripovedovalcu, saj je ohlapna zgodba predstavljena v pripovedno besedilo z dvojnim posredništvom: namreč z »glasom«, ki govori, in z »očmi«, ki vidijo. Pripovedovalec tako niha med različnimi legami, prav tako tudi objektivnost oz. brezosebnost pripovedi – goli deskriptivizem ni absoluten, saj ga poleg različnih leg pripovedovalca rahljata tudi modalnost in lirizacija. Ker je roman *Triptih Agate Schwarzkobler* že doživel nekaj poglobljenih znanstvenih razprav, ga bo moj prispevek umestil v nove kontekste: primerjavo z evropskim modernističnim oziroma eksistencialističnim romanom, predvsem s kategorijami izbire ter svobode-niča in tesnobe-avtentičnosti, v slovenskem prostoru pa bo iskal vzporednice z ostalimi modernističnimi romani, na primer *Izven* Petra Božiča ter *Nož in jabolko* Ivanke Hergold.

Alojzija Zupan Sosič (1964) je redna profesorica za slovensko književnost na Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Objavila je knjige in razprave v slovenščini in drugih jezikih ter uredila več antologij in zbornikov simpozijev oziroma seminarjev. Objavila je pet samostojnih znanstvenih monografij, med katerimi so že štiri prevedene v tuje jezike (*Teorija pripovedi* na primer v hrvaščino in angleščino). Predsedovala je žirijam za različne literarne nagrade; trenutno je podpredsednica upravnega odbora za Cankarjevo nagrado. Vodila je projekt z naslovom *Drugi v slovenski in bosanski književnosti* in sodelovala v različnih projektih; šest let je bila predsednica programa STU (v okviru Centra za slovenščino kot drugi in tuji jezik na Filozofski fakulteti), dve leti predstojnica oddelka, eno leto

predsednica maturitetne komisije, trenutno pa je članica uredniških odborov dveh mednarodnih revij. Kot gostujoča profesorica je predavala na številnih univerzah izven domovine. Področja njenega znanstvenega zanimanja so: sodobna slovenska pripoved, predvsem najnovejši slovenski roman, slovenska (ljubezenska) poezija, literatura žensk, spolna identiteta, teorija pripovedi in literarna interpretacija.

Pripovedni opus Rudija Šeliga: Nekaj naratoloških in drugih opažanj

Alenka Koron

Ljubljana

alenka.koron@gmail.com

Pregled Šeligovih knjižnih objav pripovednih besedil od kratkega romana *Stolp* iz leta 1966 dalje do posthumno izdanih *Lahkotnih menipej* iz leta 2005 dopušča sklep, da njegov opus ni zelo obsežen. Kljub temu velja pisatelj v slovenski literarnozgodovinski pripovedi o literaturi druge polovice dvajsetega stoletja za reprezentativnega predstavnika reizma, njegov kratki roman *Triptih Agate Schwarzkobler*, objavljen 1968, pa je uspešno kanoniziran kot vrhunec modernizma v slovenskem proznem pripovedništvu. Ampak Šeligovo ustvarjanje se je nadaljevalo tudi v sedemdeseta, osemdeseta in devetdeseta leta ter se z objavo najobsežnejšega romana *Izgubljeni sveženj* (2002), nagrajenega s kresnikom leta 2003, ter z izidom *Lahkotnih menipej* sklenilo šele v našem tisočletju. Čeprav je bilo o njegovi prozi doslej napisana že vrsta tehtnih literarnovednih prispevkov, interpretacij, komentarjev in kritičkih besedil in so bila tudi besedila iz zadnjega obdobja ustvarjanja, ko naj bi se po svojem prepričanju bližal postmodernizmu, deležna kritičkega umeščanja, ta opus doslej še ni bil obravnavan kot razvojna celota. Poleg tega se zdi, da so v obravnavah – z izjemo preišljevanj o deskripcionizmu in odmiku v magizem v poznejših delih – imeli prednost vsebinski vidiki, sorazmerno manj pozornosti pa je bilo odmerjene pisateljevemu pripovednotehničnemu iskanju.

V svojem prispevku bom skušala s pomočjo osnovnih naratoloških kategorij, kot so pripovedovalec oziroma pripovedovalčev glas ali pripovedna instanca, oseba ali lik, karakterizacija, pripovedovanec ali naslovljenec, perspektiva oziroma fokalizacija, govor in misli oseb oziroma likov, dogajanje in dogodki, pripovedni in pripovedovani prostor in čas, ugotoviti, koliko je z njimi v Šeligovem pripovednem opusu mogoče zajeti in opisati težnjo k specifičnemu okularcentrizmu, to je težnjo k prevladi vidnega v reprezentacijah pripovednega sveta, in vračanje h glasu, slušnemu, akustičnosti oziroma oralnosti, ki se uveljavlja v besedilih po *Triptihu Agate Schwarzkobler*. Bolj kot sklenjena kronologija ustvarjanja me bodo v razvojnem loku, ki ga je v več kot štirih desetletjih opravilo Šeligovo pripovedništvo, zanimala

percepcijska nihanja, obrati, prelomi in vrzeli, kolikor jih je mogoče zaznati z naratološkim instrumentarijem.

Alenka Koron je bila pred upokojitvijo raziskovalka in bibliotekarka na ZRC SAZU, Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede. Ukvarja se s teorijo pripovedi, literarno teorijo in metodologijo literarne vede, teorijo avtobiografije in teorijo diskurza ter z novejšim slovenskim in tujim pripovedništvom. Je v uredništvu revije *Primerjalna književnost*, avtorica številnih člankov, sourednica monografij *Avtobiografski diskurz* (2011), *Literarische Mehrsprachigkeit im österreichischen und slowenischen Kontext* (2019) in *Literarna večjezičnost v slovenskem in avstrijskem kontekstu* (2020) in avtorica monografij *Sodobne teorije pripovedi* (2014) ter *Razgledi na tuje* (2019). Njena doslej zadnja objava je članek »Naratološki vidiki in hagiografski diskurz v *Življenju svetnikov in prestavnih godovih* Franca Veritija« (2023).

Šeligovo magijsko performativno gledališče krutosti

Tomaž Toporišič

Univerza v Ljubljani, Akademija za gledališče, radio, film in televizijo

Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana

tomaz.toporistic@agrft.uni-lj.si

V prispevku se bomo posvetili Rudiju Šeligu kot enemu redkih slovenskih dramskih ustvarjalcev, ki je po svojem radikalnem ekskurzu v reistično prozo in teorijo svojevrstne slovenske variante francoskega novega romana v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja iz svoje lastne pisateljske in gledališke izkušnje razvil eno najbolj daljnosežnih teoretizacij drame in gledališča po performativnem obratu. Zanimalo nas bo, kako se je zavedal prehajanja meja med različnimi zvrstmi, npr. med literaturo in gledališčem, literaturo in vizualno umetnostjo. Hkrati pa ga je gnala želja (podobna Jesihu, Božiču in Jovanoviću), da bi presegel meje predstavljanja, da ne bi več popisoval zunanje realnosti, ampak bi (povedano z Austinom) proizvajal performative, zaradi katerih bi gib res zaživel kot gib in bi na izvedbeni ravni tekst postal realnost. Pregledali bomo vozlišča Šeligovega razmišljanja o drami in družbi, njegovo kljubovanje najrazličnejšim mistifikacijam, hkrati pa tudi razpiranje energije, trganje igre, razpiranje jezika in udejanjanje sveta.

Naše izhodišče bo hipoteza, da je Šeligo v zgodnjih prozskih delih skušal z reističnim postopkom doseči nekaj, kar samo po sebi lahko doseže gledališče s tem, kar Erika Fischer-Lichte imenuje *avtopoetična povratna zanka* med izvajalci in občinstvom, dogodek-predstava kot performativno dejanje, ki provocira in integrira emergenco, vzpodbudi kritično-analitično soočenje med člani začasne skupnosti, ki je nastala med izvajalci in občinstvom. Vzporedno s tem pa je tudi opazil, da je »v gledališču za razliko od pisave »novega romana« /.../ mogoče brez umika v psihologistično transkripcijo, brez predhodne interpretacije, brez razlage in analize uprizoriti še tako kompleksen čustveni proces in komplicirano doživljajsko celoto. In sicer tako, da to in to čustvo v gledalčevem sprejemanju najprej je v svoji celovitosti kot takšno, šele potem je mogoče to celovitost razdružiti na sestavne elemente, ki to čustvo tvorijo, oziroma analizirati organske, telesne znake ali izraze ki čustvo spremljajo ali izražajo« (Šeligo

1988: 103). Tako je reistične literarne taktike prelevil v magizem, ki je po vsej verjetnosti v veliki meri predhodnik ekopoetik 21. stoletja.

Zanimalo nas bo, kako v magijskem gledališču, kot ga razume Šeligo, nastane resnično fizični jezik, ki temelji na znakih, in ne več na besedah v običajnem, reprezentacijskem smislu. In kako se identiteta avtorja razkraja v kolektivni subjekt »mi« vseh vpletenih, ki lahko med seboj vloge tudi izmenjujejo. Ali lahko tudi uprizoritev zaradi posebne performativnosti združuje singularnost in množstvo ter tekstualno in performativno izražanje. In ali lahko magijski jezik rituala zaživi kot edinstveni jezik, ki bo (rečeno z Artaudom) »na pol poti med gibom in mislijo« ali (rečeno s Šeligom) »evokacija tistega, česar ni, kar 'manjka'«. Pri obeh pa je jasno, da bo slovnico tega novega jezika treba šele na novo iznajti.

Tomaž Toporišič, izredni član SAZU, je gledališki teoretik in redni profesor za dramaturgijo in študije scenskih umetnosti ter vodja raziskovalne skupine na UL AGRFT v Ljubljani, izredni član SAZU ter predavatelj Sociologije gledališča na FF Univerze v Ljubljani. V letih od 1990 do 2016 je deloval v Slovenskem mladinskem gledališču kot dramaturg in umetniški direktor. Kot dramaturg je sodeloval pri prelomnih predstavah slovenskih gledališč. Za svoje delo je leta 2013 prejel odlikovanje Republike Francije Vitez reda umetnosti in leposlovja, leta 2017 pa Grün-Filipičevo priznanje za dosežke v slovenski dramaturgiji. Toporišič je avtor šestih znanstvenih monografij: *Med zapeljevanjem in sumničavostjo: razmerje med tekstom in uprizoritvijo v slovenskem gledališču druge polovice XX. stoletja* (2004), *Ranljivo telo teksta in odra: kriza dramskega avtorja v gledališču osemdesetih in devetdesetih let 20. stoletja* (2007), *Levitve drame in gledališča* (2008), *Medmedijsko in medkulturno nomadstvo* (2018), *Nevarna razmerja dramatike in gledališča XX. in XXI. stoletja* (2021), *Dramske pisave stoletja: od Ivana Cankarja do Simone Semenič in naprej* (2023). Njegove so tudi številne razprave in poglavja o literaturi in gledališču različnih obdobj v slovenskih in mednarodnih znanstvenih revijah ter monografijah.

Razvoj literarnega subjekta v pesniških zbirkah Saše Vegri

Varja Balžalorsky Antić

Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru

varja.balzalorsky@um.si

Saša Vegri je po splošnem prepričanju literarnih zgodovinarok in zgodovinarjev ustvarila samosvojo, »žensko« varianto t. i. alienativne lirike, ki jo je vpeljal prvi val pesnikov kritične generacije. V prispevku bom shematično orisala razvoj pesemskega subjekta v njenih zbirkah od odmevnega prvenca *Mesečev konj* (1958) do zbirke *Konstelacije* (1980).

Moja prva hipoteza je, da s svojo poezijo Vegri preči tako rekoč vse literarnozgodovinske etape slovenske poezije druge polovice 20. stoletja. Začne na skrajni točki intimizma in obenem zakorači v zgodnji modernizem z nadrealističnimi elementi na ravni simbolike. Nadaljuje v tonu temnega modernizma s tendenco dereferencializacije, potem pa se hkrati z raziskovanjem oblik in modusov sodobne ženskosti odpira vsakdanjim majhnim zgodbam zgodnjega postmodernizma (torej mnogo pred časom, ko je ta zaznan na Slovenskem). S konceptualno zastavljeno knjigo *Konstelacije* nato udejanji vrh pesniške neoavantgarde, kjer je hkrati mogoče prepoznati ključne simptome postmoderne stanja.

Moja druga hipoteza se glasi, da je njen opus edinstven ne le s poetološkega in literarnozgodovinskega vidika, temveč tudi v kontekstu razvoja ženskega pisanja na Slovenskem. Vegri namreč od konca šestdesetih let vse bolj načenja teme, ki jih lahko označimo za feministične (zbirki *Zajtrkujem v urejenem naročju* in *Ofelija in trojni aksel*), to pa tako, da je Vegri ob Svetlani Makarovič mogoče razumeti kot pesnico, s katero slovenska ženska poezija vstopi v drugo fazo ženskega pisanja (po Elaine Showalter), hkrati pa se odpira tudi že proti tretji.

Varja Balžalorsky Antić je literarna teoretičarka, pesnica in prevajalka. Med letoma 2007 in 2021 je delovala na Oddelku za primerjalno književnost in literarno teorijo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, od leta 2022 pa je docentka za literarno teorijo na Oddelku za slovanske jezike Filozofske fakultete Univerze v Mariboru. Ukvarja se s teorijo lirike, subjektivnostjo v literarnem diskurzu, analizo ritma, moderno svetovno poezijo, srednjeveško

francosko književnostjo in ženskim avtorstvom. Je avtorica monografije *Lirski subjekt. Rekonceptualizacija* (ZRC SAZU, 2019), odmevnega angleškega prevoda iste knjige (Peter Lang, 2022) in številnih člankov, objavljenih v mednarodnih znanstvenih revijah. Uredila je skupinsko monografijo *Razprave o sodobni slovenski književnosti* (ZRC SAZU, 2021). V letu 2024 je bila tudi gostujoča profesorica na Univerzi na Dunaju. Prevaja iz francoščine (P. Bourdieu, J.-N. Nancy, H. Lefebvre, L. Febre, H. Michaux, P. Quignard) in srbščine (A. Tišma, M. Pantić, L. Blašković, I. Antić). Je avtorica pesniške zbirke *Klobuk Vere Revjakine B.* (LUD Šerpa, 2018).

Intimizem in reizem v korpusu slovenskih modernističnih besedil (1964–1972): empirični pogled

Andrejka Žejn in Mojca Šorli

ZRC SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, Ljubljana

andrejka.zejn@zrc-sazu.si, mojca.sorli@zrc-sazu.si

V prispevku se osredotočamo na literarna besedila, vključena v korpus Maj68, tj. korpus proze, poezije in dramatike slovenskih avtorjev, objavljene v študentski *Tribuni* in v *Problemi* v letih od 1964 do 1972. Obe reviji sta bili žarišče in stekališče slovenske neoavantgarde in znotraj nje več različnih, a povezanih konceptov oz. smeri, kot so reizem, ludizem, konkretna poezija ali eksperimentalna poezija. *Problemi* in *Tribuna* so bili torej tesno povezani s slovenskim reizmom, tako z objavo prevodov novih francoskih teoretskih videnj predmetne umetnosti kot tudi z objavami slovenskih reistov ter slovenskih manifestov in teorij reizma (Iztok Geister, Marko Pogačnik, Tomaž Brejc), kakršni so se oblikovali zlasti v okviru skupine OHO.

Koncept reistične neantropocentrične predmetnosti je bil najkonkretnije izražen preko manifestov in elementov likovnosti. V poeziji skrajno stopnjo reistične predmetnosti pomeni topografska ali konkretna poezija, v kateri prevlada ali vsaj stopi v ospredje vizualna, grafična plat besedila. Ob vizualni poeziji pa se reizem še vedno vzpostavlja tudi preko semantične poezije, ki bo v središču našega prispevka. Elektronski korpus Maj68 omogoča empirični pristop k iskanju odgovora na vprašanje, katere jezikovne, zlasti oblikoslovne in skladenjske, specifikje je mogoče najti v slovenski reistični literaturi iz *Problemov* in *Tribune*. V analizah z metodami stilometrije in korpusne stilistike bomo z več empiričnih vidikov primerjali literaturo tipičnih predstavnikov reizma, tj. ohojevcev, Iztoka Geistra, Tomaža Šalamuna, Rudija Šelige, Francija Zagoričnika, z literaturo avtorjev, ki so objavljali v isti periodiki, a niso deklarirani kot reisti, med njimi Dane Zajc in Jure Detela. Ugotavljali bomo, kateri avtorji so si medsebojno slogovno najbolj podobni in med katerimi je empirično prepoznana razdalja v slogu večja, ter kako je mogoče reistično neantropocentrično predmetno poetiko in z njo umik (intimističnega) prvoosebnega subjekta prepoznati tudi v oblikovnih in skladenjskih strukturah in ne le z bližnjim branjem in preko branja manifestov.

Andrejka Žejn je raziskovalka na ZRC SAZU, Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede. Ukvarja z izhodišči slovenske pripovedne proze, jezikoslovnimi in vsebinskimi vprašanji prozne rokopisne produkcije 18. in 19. stoletja ter sodeluje pri elektronskih in knjižnih znanstvenokritičnih izdajah starejšega knjižnega in rokopisnega slovenskega slovstva. V svoje raziskave aplicira metode digitalne humanistike, zlasti stilometrijo, metode korpusne stilistike ter računalniško podprto tekstno kritiko. Je članica uredniškega odbora zbirke Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev. Za doktorat iz leksike v slovenskih narečjih na avstrijskem Koroškem je prejela drugo nagrado na natečaju za naloge s področja Slovencev v zamejstvu in po svetu ter za monografijo o izhodiščih slovenske pripovedne proze priznanje Antona Ocvirka.

Mojca Šorli je doktorica jezikoslovnih znanosti. Raziskuje semantične in pragmatične vidike leksikalnega pomena, elemente besedilnosti in diskurza, jezikovno vrednotenje, spol in jezik ter spolne reprezentacije. V interdisciplinarnem pristopu povezuje področja korpusnega jezikoslovja, pragmalingvistike, sociolingvistike, besediloslovja, korpusne stilistike in kritične analize diskurza.